

TÜRÜK
Uluslararası Dil, Edebiyat
ve Halkbilimi Araştırmaları Dergisi
2015 Yıl:3, Sayı:6
Sayfa:140-154

ISSN: 2147-8872

MAKEDON HALK TÜRKÜLERİNDE TÜRKÇE ALINTILARIN FONETİK ÖZELLİKLERİ

Fatma Hocin*

Özet

Makedon dilinde, alıntı kelimelerin yanı sıra, Türkçe'nin dilbilgisel etkileri de görülmektedir. Bilindiği gibi bu dile Türkçe'nin etkisi sadece söz varlığında görülmemektedir. Kelime dışında bu dilde, bu etkiler en çok da gramer yapısında görülür. Türk dilinin Makedon diline olan etkisi, doğal olarak en belirgin şekilde halkın her günkü konuşmasında sezilmektedir. İnsanlar arasındaki iletişim neticesinde bu dil etkileşimi, kuşkusuz ki her iki dilin gramerinde değişik özellikler belirleyerek, kelime birimlerinde de birçok ortak özelliklerin meydana gelmesini sağlamıştır. Türkçe kelimeler, Makedon diline uyarlanmaları süreci içerisinde fonetik açılarından da değişimlere uğramıştır. Her iki dilin ayrı dil gruplarına mensupluğundan ve değişik gramer yapılarına sahip olmalarından hareketle, çok sayıda Türkçe alıntılarının harf, ek ve kelime yapısı açısından farklı değişikliklere uğradığı görülmektedir. Çok sayıda Türkçe kelimenin yapısında Makedon diliyle etkileşim sırasında önemli değişiklikler kaydedilir. Bunun en bariz örnekleri ise Makedon halk türkülerinde mevcuttur.

Anahtar Kelimeler: Türkçe, Makedonca, Balkan dillerinde Türkçe alıntılar, fonetik özellikleri

PHONETIK CHARACTERISTICS OF TURKISH LOANWORDS IN THE MACEDONIAN FOLK SONGS

Abstract

In the Macedonian language, in addition to the loanwords, the grammatical effects of the Turkish language are evident. As it is known, the influence of the Turkish language on the Macedonian is not only lexical. Apart from the words in this language, these influences are most evident in the grammatical structure. The effect of the Turkish language on the Macedonian, in a most natural and clear manner is sensed in the

• Dr., Makedonya Üsküp "Kiril ve Metodiy" Üniversitesi, Filoloji Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü Öğretim Üyesi, fatimahocin@yahoo.com

everyday speech of the people As a result of the communication between people, this language interaction, by determining the various characteristics in the grammar of every language, has enabled the occurrence of many mutual characteristics in the word units. When it comes to the adaptation process of Turkish words into the Macedonian language there have been changes in the field of phonetics as well. Both languages being associated with different language groups and having different grammatical constructions, have been subject to a variety of changes when it comes to letters, affixes and the word formations of words of Turkish origin. A great number of Turkish words during the interaction with the Macedonian language are a subject of important changes when it comes to the word structure. The most obvious example of these changes can be found in the Macedonian folk songs.

Key Words: Turkish, Macedonian, Turkish loanwords in the Balkan languages, Phonetic characteristics

Giriş

Her dilin farklı bir kültüre açılan kapı olduğu tanımından hareketle, uzun yıllar Osmanlıların Balkanlar'da hüküm sürmeleri, ister istemez bu bölgelerde yaşayan halkların kültürlerini olduğu gibi, konuşulan dillerini de etkileyerek Türkçe unsurların varlığının günümüze kadar sürdürülmesine vesile olmuştur.

Türkçe unsurlar, Osmanlı Türklerinin Balkan yarımadasına gelmesiyle diğer Slav dillerine olduğu kadar Makedoncaya da girmeye başlamıştır. Bu unsurlar çeşitli yollardan ülke içinde yayılmıştır. Özellikle kent-köy istikametinde yayıldığına kanıt olarak yazılı ve sözlü yaratıcılıkta rastlanan çok sayıdaki Türkçe unsurlarla, yaşam biçimini nitelendiren nesnelere ve kavramları ifade eden çok sayıda sözcük öne sürülebilir. (Nasteva Jaşar Olivera 2001: 28)

Sözü edilen çalışmaların büyük bir bölümü, yabancı dilin etkisine en çok maruz kalan leksik bölümünün araştırmalarıdır ancak Türkçe sözcüklerin fonetik uyarlanması, Türk dilinin Makedon fonetiğine olan etkisi ile ilgili araştırmalar da göz ardı edilmemiş (Yaşar-Nasteva 1971:216-322), Türkçe sözcüklerin morfolojik uyarlanması, Türk dilinin morfolojik açıdan Makedon diline olan etkisi (Yaşar Nasetva 1972:47-56; Markov 1977, 1979; Peev 1991; Minova-Gyurkova 1991); bir de sentaks açısından (Koneski: 1971, 1982, 1993) ve Türk dilinin özel perifrastik ifadelerle olan etkisi de ele alınmıştır (Topolyinska 1988). Blaje Koneski, Makedonca'da yaklaşık olarak 3500-4000'e yakın Türkçe kökenli sözcüğe rastlandığına (Arapça ve Farsça dâhil) dikkat çekmektedir.

Gelişmiş bir dil; edebiyat, sanat ve bilim alanlarında ve üstün değerlerde eserler verebilen bir dil demektir. Bu yüzden güçlü ve yüksek düzeyde gelişmiş olan diller, toplumların ve milletlerin gelişmelerine büyük katkıda bulunan önemli etkenlerdendir. Dil, dolayısıyla tarihi varlığı boyunca biriken kültür değerlerini de geleceğe aktaran bir araçtır. Birinin araştırılması, ötekini incelenmesine ışık tutar ve aydınlanmasını kolaylaştırır. Dolayısıyla, dillerin etkileşimi alanında, özellikle Makedonca Sözlük'te Türkçe kelime ve

unsurların araştırılma konusu, “Makedonca için olduğu kadar, Türk dili tarihi açısından da son derece önemlidir” diyen Hamdi Hasan’ın, yapmış olduğu değerli çalışmalardan hareketle, “Bugünkü Makedonca Sözlükte Türkçe ve Türkçeleşmiş kelimeler” konulu çalışması, birtakım bilimsel kanıtlar ortaya çıkarıyor. Özellikle bir dilin kelime hazinesini oluşturan sözlükler, diller arasındaki etkileşimleri kanıtlayan belgelerdir. Buradan hareketle, Balkanlarda Türklerin en uzun kaldığı coğrafya olan Makedonya’nın olduğunu da göz önünde bulundurarak, Türkçe’nin etkisinin en yoğun görüldüğü bölge de bu topraklar olmalıdır. (Hasan, Ankara, 2006). Makedonya topraklarında bugün bile Türkçe eğitimiyle; gazetesi, dergisi, tiyatrosu, radyo ve televizyonu, kültür ve sanat eserleriyle yüz binden çok Türk nüfusu yaşamaktadır. Lirik halk derlemelerinde yer alan şiiirlere ve geri kalan malzemeye bakıldığında, çok sayıdaki Türkçe unsurun, hayatın her alanında kullanıldığı fark edilmektedir. Alıntı olarak belirlediğimiz Türkçe unsurlara örnek olarak adlar, fiiller, sıfatlar, ön ek ve son ekler yanı sıra, Makedon halkı çok sayıda deyim ve ifadeleri de benimsemiştir.

Makedon dilinde, alıntı kelimelerin yanı sıra, Türkçenin dilbilgisel etkileri de görülmektedir. Bilindiği gibi bu dile Türkçenin etkisi sadece söz varlığında görülmemektedir. Söz varlığı dışında Makedoncaya Türkçenin dilbilgisel etkileri en çok da Makedonca’nın gramer yapısında karşımıza çıkmaktadır. Türk dilinin Makedon diline olan etkisi ayrıca en belirgin bir şekilde halkın günlük konuşmasında da sezilebilmektedir. İnsanlar arasındaki iletişim neticesinde bu dil etkileşimi, kuşkusuz her iki dilin gramerinde değişik özellikler belirleyerek, kelime birimlerinde birçok ortak özelliklerin meydana gelmesini sağlamıştır.

1. Türk ve Makedon Dillerinde Ses Özellikleri

Makedon dilindeki Türkçe alıntılar söz konusu olunca, Makedon diline girme süreci içerisinde Türkçe kelimelerin semantik açıdan olduğu gibi fonetik ve morfoloji açısından da bazı değişimlere uğradığı görülebilmektedir. Özellikle her iki dilin ayrı dil gruplarına ait ve değişik gramer yapısına sahip olmalarından hareketle, Türkçe alıntılarını; ister harf ister ek ya da kelime yapısı açısından olsun farklı değişimlere uğramış olduğu fark edilmektedir. Türkçe alıntılarının fonetik özellikleri, ünlü ve ünsüz seslerinin kayması, ses eklenmesi veya ses düşmesi ve benzeri durumlar da ayrıca görülmektedir. Böyle bir durumun ortaya çıkması, her şeyden önce Türkçe alıntılarının Makedoncaya girmeleri sırasında bir uyarılma sürecinden geçmesinden kaynaklanmaktadır. Türkçe kökenli kelimelerin uyarılma sürecinde, Türkçe ünlülerin Makedonca söylemlerinin fonetik yasaları izleyerek uğradıkları değişimlerin yanı sıra, Makedoncada onların yerlerini alabilecek seslerin de bulunmaması neticesinde başka farklı değişimlere de uğradıkları malumumuzdur. Bu husus en çok ince, geniş, yuvarlak (**ö**) ile ince, dar, yuvarlak (**ü**) seslerinde görülmektedir. Bunun dışında (**ğ**) sessiz harfinin bu dilde tamamen kullanılmadığı da göze çarpmaktadır.

Türk dilbilgisi büyük bir ses zenginliğine sahiptir. Türkçenin yazı dilinde 29 ses vardır. Bu sesler, ses özellikleri yönünden ünlü ve ünsüzler olmak üzere iki grupta incelenir. Ünlüler: **a, e, ı, i, o, ö, u, ü**’dür. Ayrıca düzeltme işareti, **â, û, î** gibi yazılışları, anlam ve okunuşları ayrı olan bazı kelimelerdeki harflerin ayırt edilebilmesinde olduğu gibi, Arapça ve Farsça bir takım kelimelerde **g, k** ve **l** ünsüzlerinin ince okuduğunu göstermekte de kullanılabilir.

Ünsüzler: *b, c, ç, d, f, g, ğ, h, j, k, l, m, n, p, r, s, ş, t, v, y, z*'dir. Türkçe fonetik sistemine bağlı olarak ünlülerin çeşitleri şöyledir:

1.1. Ünlüler

	Düz		Yuvarlak	
	Geniş	Dar	Geniş	Dar
Kalın	<i>a</i>	<i>ı</i>	<i>o</i>	<i>u</i>
İnce	<i>e</i>	<i>i</i>	<i>ö</i>	<i>ü</i>

Makedoncadaki ünlüler ise (*a>a; e>e; i>i; o>o; u>u*) şu şekilde gruplandırmaktadır:

Ağız boşluğundaki oluşuma göre:

ön: *e, i*

arka: *a, o, u*

Dilin konumuna göre

alçak: *a*

orta: *e, o*

yüksek: *i, u*

Güney İslâv dilleri grubuna ait olan Makedon dilinin ses sistemi 31 sestenden ibarettir. Her ses için Kiril alfabesinden birer işaret (harf) vardır: а А, б Б, в В, г Г, д Д, е Е, ж Ж, з З, с С, ш Ш, и И, ј Ј, к К, л Л, љ Љ, м М, н Н, њ Њ, о О, п П, р Р, с С, т Т, ќ Ќ, у У, ф Ф, х Х, ц Ц, ч Ч, џ Џ, ш Ш. Bunlardan beşi ünlü a, e, i, o, u (a, e, и, o, y,), diğerleri ise ünsüzdür.

Her iki dilin ayrı dil gruplarına düşmeleri ve değişik gramer yapılarına sahip olmalarından hareketle, Türkçe alıntılarının ister ses ister ek ya da kelime yapısı açısından farklı değişimlere uğrayan bazı örnekleri: *âşik (tür); Ашик (mak) ; vs.*

2. Türkçe kökenli kelimelerin fonetik uyumu

Makedonca ses yapısı Türkçe ses yapısından biraz farklıdır çünkü bu dillerin ses sistemlerinde bazı ünlü ve ünsüzler mevcut değildir. Makedoncada *ö, ü* ve *ı* vokalleri eksik olduğu için bu fonemleri içeren Türkçe kökenli sözcüklerin uyarlanması güçlük yaratmaktadır. Türkçe kökenli sözcükler bu nedenle Makedonca fonetik sistemlerine ve hatta başka dillerin sistemlerine uyarlanmaları sırasında bazı değişimlere de uğramışlardır. Makedoncadaki Türkçe alıntı sözcüklerin büyük kısmı ise hiçbir değişikliğe uğramamıştır. Şöyle ki:

Örneğin: *adet (tr.)> adem (mk), aman (tr.)> аман (mk), berber (tr.)> бербер (mk), çardak (tr.)> чардак (mk), direk (tr.)> дупек (mk), fes (tr.)> фес (mk), inat (tr.)> инат*

(mk); *yorgan* (tr.); > *јорган* (mk); *каутак* (tr.) > *кајмак* (mk); *konak* (tr.) > *конак* (mk); *merak* (tr.) > *мерак* (mk; *nişan* (tr.) > *нишан* (mk); *pişman* (tr.) > *пишман* (mk); , vs.

Makedon halk türküleri çeşitli bölgelerden geldikleri için onların dil metinlerinde konuşma dillerindeki dilsel özelliklere rastlanmaktadır. Türkçe kökenliler anlaşılacağı üzere söz konusu türkünün geldiği bölgenin fonetik özelliklerini almışlardır. Koneski de özellikle halk şiirindeki sözcüklerde seslerin özelliklerine değinmiş ve değişik yöre ağızlarına bağlı olarak ses değişiminin meydana geldiğine dikkat çekmiştir. Türkçe kökenlilerin uyarlanma süreci sırasında Türkçe seslerin Makedonca söylemlerinin fonetik yasaları izleyerek uğradıkları değişiklikler, Makedoncada onların yerlerini alabilecek sesler bulunmadığı için, mecburidir.

2.1. Makedon Dilindeki Türkçe Alıntılarda Ünlülerin Fonetik Özellikleri.

a ünlüsü: kelimenin başında, ortasında ve sonunda hiçbir değişmeye uğramadan kullanılabilir.

/a > a/ değişmesi

/âdet > адет/ **Мак.:**-куќа ми е мене бендисана, нема *адет* при луба да спиа,(Mil. S, 83, t.59).

/anişan > нишан/ **Мак.**Целивај лудо, не прашај, немој *нишан* оставај. Дада (Sazd.T.MNL.s.59, t.26)

/Paşa > *паша*/ **Мак.:** Ој ти тебе , Асан папас *паша!* насат,насад, Асан папас *паша!*. (Kitev.MNU Stoi. s.99 t.54/9)

/a > e/ değişmesi

/gazap > газепчи/ **Мак.**С` разделе, и чадара расипее Да не идет Турци *газепчи*. (Mil. s.214, t.146)

/gonca > гонце-/ **Мак.:**Таја најмалата, та *гонце*-ѓула,Таја црнооко, таја чатма (Mil. s.451, t.565)

e ünlüsü: kelimenin başında, ortasında ve sonunda bulunabilir: *elek* (елек), *çevre* (чевре), *kale* (кале). Bazı Türkçe kelimelerin başında ve ortasında e ünlüsü, a ünlüsüne dönüşmektedir:

e > a değişmesi

/emanetçi > аманет/ **Мак.** Скопје, море, при Амзи-паша,- *Аманет*, море, Амзи-паша,(Gin. s.101 t.26)

/helal>Халал/ **Мак.***Халал* да ти съ дукяни Заедно с дукянджичета;(Mil. s.156, t.108)

/e > i/ değişmesi

/bereket > берикет/ Mak. Да си богат на друга краина Дека имат здравје и *берикет* (Mil. s.37, t.30)

/şâme>шамиа/ Mak.: се кун бафните да набереме, *шамиа* круши;(Sazd.T.MNL. s.15, t.5)

/e > o/ değişmesi

/devlet > довлет/ Mak. Седнал ми је *довлет* ага (Mil. s. 461 t. 592)

i ünlüsü: Verilen ünlü her şekilde görülmektedir.

/ibrik > ибрик/ Mak.: Во раце је даде стребрен *ибрик*: Ајти ќерко, мала Марио!(Mil. s.46 t. 38)

/i > e/ değişmesi

/Kiramit>ѓерамиди/ Mak.: Па догледа јана над *ѓерамиди* згора Над *ѓерамиди* згора (Mil. s.310, t.229).

/haydi>Хајде/ Mak. Хајде, Милош, шчо јунаство имаш Харам да ет мен` ак` не отепаш! (Mil. s.199, t.143)

/i > u (y)/ değişmesi

/dılber > дулбер/ Mak. Велико *дулбер* Бугарко, Велико, една на мама! (Mila. s.370 t.356)

Bazı alıntı kelimelerin ortasında ya da sonunda bulunmaktadır. Örneğin **u:** ünlüsü de bazı alıntı kelimelerde değişimlere uğramıştır. Ancak **ğ** sesi sıkça, kalın ünlü olan **u** harfine dönüşüyor.

u ünlüsü:**/u > o/ değişmesi**

kubur>ќобури (koburi) Mak.: Кузман се лепо оружи: Чифте *ќобури* на сиљав,(Şarka. 4, s.166)

i, ö, ü ünlüleri Makedon dilinde ve alıntılarda bulunmaz. Bu yüzden bu ünlülerin telaffuzu ve yazılışı Makedon hançeresine uygun olan **u o** ve **i** ünlüleriyle yapılır.

ı ünlüsü: Türk dilinde bulunan bu ünlü Makedon dilinin ses sisteminde bulunmaz. Şöyle ki **ı** ünlüsü ona yakın olan seslerle ya değiştirilir ya da kelimenin içinde tamamen düşer. **ı** sesinin telaffuzu Makedon konuşma dilinde **â** ince **a** ile kullanıldığı kelimelerde yapılmaktadır. **ı** ünlüsünün düşmesi şu örnekte görülmektedir:

/kaldırım > калдрми/ Mak.: и во Шабан шабански калдрми, и ви Шабан шабански *калдрми*, (Gin. s.107 t.33)

/ı > a/ değişmesi

Makedonca kelimelerin hangisinde ince *â* mevcut ise o zaman *ı* sesi bu ses ile değiştirilmektedir:

/ırgat > аргатите/ Mak.:Ручек да носа на *аргатите*, Та ме стретие Турмана- Турц (Mil. s.110, t.79)

/kahır > кахар/ Mak.:за три хилади дукати`не бери *кахар*, касавет кога, (Sazd.T.MNL. s.59, t.26)

/ı > i/ değişmesi

/yabancı>јабанџа, (yabancıya) Mak.:Да целува на чоек *јабанџа, Јабанџа* дар да ми" (Mil. s. 215t.147)

/boyacı > бојаџа/ Mak.:Каде сedit калеш Грозда, Калеш Грозда *бојаџа*, (Mila.s.413 t.467)

/Hamaylı>хамаяџи/ Mak.:Да ти напишам три *хамаяџи*:Прва за глава, втора за, (Mil. s.452, t.569)

/rakı>раџа/ Mak.:В раце држи виџа, Полна рамна *раџа* (Mil. s.383, t.388)

/ı > u (y)/ değişmesi

/fıstan > фустан/ Mak.: мајстор до тебе ти да ми да`иш ибришим ибришим, свила коприна, да ти сошиет фустанот тој пушти *фустан* до земи (Sazd.T.MNL. s.9, t.2)

“ö” ünlüsü: Makedoncada çoğunlukla **“o”** ünlüsüyle değişime uğramaktadır. Aynı zamanda **ö > u-ö** dönüşmesi de bazı örneklerde görülmektedir.

/ö > u (y)/ değişmesi

/örnek > урнек/ Mak.:Риза везе Мара и *урнек* зафашта Там дека си везе и *урнек* зафашта. (Mil. s.378, t379).

“ü”- ünlüsü: Bu ünlünün Makedoncaya dönüşümü sert dar ünlü olan **“u”** ile yapılır. Sözü edilen değişim aşağıdaki örneklerde görülmektedir: *ü* sesli vokali Makedoncada *u* ile değişir. Örneğin: *dükkan (tür) дукан (мак) tüfek (tür); туфек (мак); vs. ü- i “ü” ünlü “i” ünlü dönüşümü çok seyrek olup sadece bazı kelimelerde görülmektedir.*

/ü > i/ değişmesi

/bülü**l > бѹл**ь**бѹл**ь**/** *Mak.:*Три пати пропе *бѹл**ь**бѹл**ь**от*,А девет пата пауно (Mil. s.407, t.448) *Mak.:*Три пати пропе *бѹл**ь**бѹл**ь**от*,А девет пата пауно (Mil. s.407, t.448)

/ü > u (y)/ değişmesi

/düşman** > дѹш**ман**/** *Mak.:*Шчо ми го калниш Дунафа Шчо не го калниш *дѹш**мана*** Mil. s.319, t.243).

/zulü**m > зул**ү**m/** *Mak.:*Да не ми чинит големи *зул**ү**m* Од шчо ми чинит големи *зул**ү**m* (Mil. s. 374, t. 370

/Gü**l > Ğ**ү**л/** *Mak.:* Ğуль девојче под ğуль ми заспало,Ветер веит, а *ğу**ль*** ми се, (Mil. s.367, t.348)

2.2. Ünlü Uyumu

Türkçe kökenli kelimelerde ünlü uyumu uygunluğu vardır. Büyük ve küçük ünlü uyumu olmak üzere ikiye ayrılır. Bu sistem Türkçe sözcüklerin ayırt edilmesinde kullanılan ses uyumlarından biridir. Bu sadece Türkçedeki öz Türkçe sözcüklere ait ortak bir özelliktir. Arapça ve Farsça kökenli kelimelere gelince ünlü uyumu Kuralları dâhilinde Türkçeye girmiş bazı kelimeler, değişiklere uğrayarak dolayısıyla Türkçe kurallara uydurularak kullanılmaktadır. Özellikle büyük ve küçük ünlü uyumu kuralları, bazı kelimelerde değişiklik meydana getirerek bu kelimelerin Türkçeye girmesine yol açmıştır.

Makedon Halk Türkülerinin dilinde, daha doğrusu Makedon dilinde geçen kelimelerde ünlü uyumuna ait bir kural yoktur. Bu durum her şeyden önce Makedon diline geçen Türkçe kelimelerin tamamen Makedon fonetik sistemine uyarlanmasından kaynaklanmaktadır. Bu arada belirtmeliyiz ki alıntıların fonetik ses uyumunun bozulmasının nedeni **ı, ö, ü** ünlülerinin Makedon dilinde karşılığının bulunmamasıdır. Özellikle kalın seslerin yer aldığı bazı alıntılarda ünlü uyumunun mevcut olduğunu ayrıca belirtebiliriz.

Örneğin: *ага*<*aga*; *баѹа*<*baca*; *белки*<*belki*; *баѹрак*<*bayrak*; *чардак*<*çardak*; *чешме*<*çeşme*; *чифт*<*çif*; *ѹеп*<*ser*; *ѹевап*<*sevar*, *дефтер*<*defter*; *дѹрвиш*<*derviş*, *диван*<*divan*, *фаѹда*<*fayda*, *гиди*<*gidi*, *елчи*<*elçi*, *ексик*<*eksik*, *јорган*<*yorgan*; *ибрик*<*ibrik*; *колан*<*kolan*,*кале*<*kale*,*оѹак*<*ocak*; *пазар*< *pazar*; *леген*<*leğen*; *нишан*<*nişan*; *симит*<*simrit*, *сокак*<*sokak*; *срма*<*sırta*, *хамам*<*hamam*; *шербет*<*şerbet*, *шекер*<*şeker*, *везир*<*vezir*, *зѹнгин* < *zengin*, vb.

2.2.1. Ünlü Düşmesi

Makedon Halk Türkülerinde yer alan çok sayıdaki Türkçe alıntılarda ünlü düşmesi görülmektedir. Bu durum en çok kelimenin başında bulunan ünlüde görülmektedir. Örneğin:

/İstanbul** > Стамб**о**л/** *Mak.:*Тогај му веле Јано Демирѹија: -Нимо`, Пројчо, оди град *Стамб**о**ла*; (Şarka.Kuz.s.88, t.2)

2.2.2. Orta hece ünlüsünün düşmesi

ı ünlüsünün düşmesi şu örnekte görülmektedir:

/kaldırım > калдрми/ Мак.: и во Шабан шабански калдрми, и ви Шабан шабански калдрми,.(Gin. s.107 t.33)

2.2.3. Ünlü Değişimi

Özellikle derlenmiş olan türkülerde mevcut olan Türkçe kökenli kelimelerde ses değişimini gösteren çok sayıda kelime bulunmaktadır.

/e > a/

/açemi > аџамија/ Мак.:аџамии, Кога бе'ме, милна мајко, помали,аџамии,/ Аџамии,милна мајко, клети кесеџии.(Şark.prer.Sazdov s.135 t.34)

/ı > a/

/altın > алтан/ Мак. Што му даде царе голем бакшиш Што му даде еден грс алтани. (Çeren.s.46 t.8)

/ı > y (u)/

/fıstan > фустан/ Мак.да ти сошиет *фустаном* тој пушти фустан до земи (Sazd.T.MNL. s.9, t.2)

/u > и (i)/

/komşu > комши/ Мак.:баре да сме на далеко, ја ние сме баш *комшии*:(Sazdov s.103 t.48)

/ü > y (u)/

/düşman > душмана/ Мак.:Шчо ми го калниш Дунафа Шчо не го калниш *душмана* Mil. s.319, t.243).

/ü > y (u)/

/düdük > дудукан/ Мак.:писикан, *дудукан*, двај, триј наградиш; (Şark.. 5, s. 400)

2.3. Ünsüzler

Türk alfabesinde 21 ünsüz mevcuttur. Makedon alfabesinde ise 26 ünsüz olmakla birlikte bunlardan Türk alfabesine kıyasla karşılığı olmayan ünsüzler de mevcuttur. Bu yüzden Makedon halk türkülerindeki alıntılarda birçok ünsüz Makedon fonetik sistemine belirli bir uyarılama sağlamaktadır. En çok değişiklik gösteren ünsüzler, *h, ğ, f, r, c, y, l* ünsüzlerdir. Daralma ünsüzleri olarak bilinen bu ünsüzler arasında kuşkusuz ki *ğ*, Makedon hançeresinde bulunmadığı için tamamen değişikliğe uğramıştır. Bunun yanı sıra *h* sesinde de değişimler kaydedilerek bazı kelimelerde tamamen ortadan kaldırılmıştır. Türk kökenli

kelimelerin birçoğunda ünsüzler ya kaybolur ya da telaffuzu kolay ve yakın olan sese dönüşürler. **ğ** sesi Türkçede kelime başında bulunmaz, ortasında ve sonunda bulunabilir fakat telaffuz edilmez. Makedon dilindeki alıntılarda bazen **g** sesine dönüşerek telaffuz edilir, bazen de tamamen yok oluyor ya da ünlü ile değişebilir. Örneğin; *ağa (tür.) > aza (mak.); leğen(tür.) > Леген(mak.); poğaça (tür.) > погача,(mak.); vs.*

ğ (g) ünsüzü

ğ > g (z)

ağa > aza, (aga) Mak.Српски топове,туку шенлак прави Бекир **ага:**.(Kitev.MNU Sto s.102 t.55/10)

poğaça. >погача, (pogaça) Mak.:Елибасансконо ноже, Јаручка топла **погача.** (Mil. s.360, t.331)

leğen. > Леген, (legen) Mak.: Леген, ибрик, раки-сапун,Та си изми бело лице, (Mil. s.381, t.385)

h- ünsüzü

Özellikle Türkçeye giren Arapça ve Farsça kökenli kelimeler birçok değişikliğe uğramışlardır. Buna benzer bir durum Makedon dilindeki alıntılarda da açık bir şekilde görülmektedir. **h- ünsüzü** çoğunlukla kelimenin başında yok olmaktadır veya başka bir sesle değişmektedir. **h- sesi** alıntılarının başında sürekli kaybolmaktadır, kelimenin ortasında ve sonunda ise kaybolmalar pek nadirdir. **h- sesinin** kelimenin ortasında kaybolması:

Kahvehane > кафеаната,(kafeanata) Mak.:Вели-бег шчо ми кондисал на **кафеаната** висока; кога на нога седнало,(Şark.. 4, 182)

kahveci > кафеџичето,(kafeciçeto) Mak.:цанам, кафенето,кафенето, цанам, **кафеџичето** (İly.s.232)

2.3.1. Farsça ve Arapça kökenli alıntılar:

h düşmesi

bağçe>башча,(başça) Mak.:крај чешма башча правеше, на **башча** цвети (T.Sazdov s.73 t.33)

h > k

bağış > Бақшиш(bakşış) Mak.:Бакшиш, брату, дај ми, дете ти се доби, дете бележито, (Mil. s.240 t.169)

y düşmesi

meyhane > **механа, (mehana) Mak.:** Да си појде на **механа**, На калфи веле, говере: (Mil. s.108, t.77)

$v > f$

Kaval > **кафал, (kafal) Mak.:** Нел погледна левент Пејко, Та искара шарен кавал, Шарен **кафал**, пишан Свирол. (Mil. s.292, t.204)

f (f) ünsüzü

Türkçe kelimelerde esas itibariyle “**f**” sesi yoktur. Türkçede kullanılan birçok yabancı kelimelerde ise “**f**” sesi mevcuttur. Makedon dillindeki Türkçe kökenli kelimelerde bazen **f > u** dönüşümü olmaktadır, bazılarında ise “**f**” sesi olduğu gibi kalmıştır:

filcan > **филџан (filcan) Mak.:** филџан с зи изронува, танко крпче измокрува, (Sazdov s.75 t.34)

y (j) ünsüzü

“**y**” ünsüzü Türkçede yumuşama sesi olarak bulunur. Genelde kelimenin başında, ortasında daha seyrek ise sonunda bulunmaktadır. “**y**” ünsüzü Türkçe alıntılarda genelde sert ünlülerin önünde bulunmaktadır (**a, ı, o, u**) Kelimenin başında bulunan “**y**” sesi:

yabancı > **јабанџиа, (yabancı) Mak.:** Да целува на чоек јабанџиа, **Јабанџиа** дар да ми" (Mil. s. 215 t.147)

yorgan > **јорган Mak.:** дај ми, боже, гергеф от биљура, дај ми, боже игла от мерџана, да навеза смиљато јоргана, (Sazd.T.MNL.s.31, t.13)

Kelimenin sonunda ise pek nadir görülmektedir:

kolay > **колај (kolay) Mak.:** Мами, керко, кого да измамиш, Твоја мајка **колај** не се мамит. (Mil. s.424, t.498)

saray > **сарај (saray) Mak.:** Вишни **сарај** вараклии (Mil. s.254, t.177)

Türkçe kökenli kelimelerde ünsüzlerin benzeşmesi: Makedoncadaki Türkçe kökenli alıntılarda ünsüzlerin benzeşmesine rastlanabilir. Aşağıda verilen örneklerde görüldüğü gibi:

$y < y (j)$

bey (esk.beğ) > беј (bey) Mak.: Ми се женил комар-**беј** (Mil. s. 258, t.181)

bey (esk.beğ) > беџ, (beg) Mak.: Се наљути Рабдул-**беџ** војвода (Mil. s. 32, t.25)

$v > f (f)$

kahvesi > **кафеџичето, (kahveciçeto) Mak.:** цанам, кафенето, кафенето, цанам, **кафеџичето** (İly.s.232)

b > p

Sabun >Сапун (sapun) Mak.„Сапун немаам, лудо, да му кладам!”, „Тфоуте лица, Магдо, два кал`па!`` (Sazdov s. 85 t. 39)

k ünsüzü

k sesi Makedoncadaki yumuşak **k>ḳ** sesiyle değişebilir. Örn: **Керенк> кепенек, кешке>Кешке** vs. Makedon edebiyat dilinde, bu mecut olsa da bazı durumlarda istisnalar da görülür. Örneğin: *kira (tr); кирџа (mk), bereket (tür); берикет (мак); şeker(tür); шекер(мак)*; Makedoncada bu harfin korunduğuna dair örnekler de mevcuttur:

k > g

Кірамит> герамиду (keramidi) Mak.Па догледа јана над герамиди згора Над герамиду згора (Mil. s.310, t.229).

n > l

finçan > филчан(filçan) Mak.:филчан с зи изронува, танко крпче измокрува, (Sazdov s.75 t.34)

r > l

gayr > гайде, (gayle) Mak.:И говорит нему стара коња:Ич за това да не бериш гайде; Да ме јавнит Секула детенце (Mil. s.210, t.145)

y > њ, l (l)

büyük baş > буљукбаи, (bulukbaş) Mak.:Силна поплака сториха Нејќиме мома буљукбаи,,!(Mil. s.308 t.228)

v > l

duyak>дулак, (dulak) Mak.:И си ја позна бурма златена, И си го фарли дулак (Mil. s.95, t.66)

z

zincir > зинцири, (zinciri) Mak.:Диреци је се железни, зинцири је севстребрени, платната је се мушама! (Şark.Kuz. s.120 t.18)

z > s(c)

zincir > синцир(sinciri) Mak.:се на синцир оковани`на веле и говоре:„ море лудо, лудо младо Дејди лудо аџамаи! (Sazd.T.MNL.s.37, t.16) Дребен синцир на грлото,(Mil. s.109, t.78)

2.3.2.Ünsüz Düşmesi

Ünsüzlerin düşmesiyle iki ünlü yan yana gelebilir. Makedon diline ait kelimelerde iki ünlünün yan yana gelmesine sıkça rastlanır. Ancak bu olay Türk dilbilgisinin yapısal özelliğine aykırıdır. Aşağıdaki örneklerde **h, y, g, j**, ünsüz düşmesi örnekleri verilmiştir:

“h” ünsüzün düşmesi:

baḥçe>баишча,(başça) Mak.: крај чешма **баишча** правеше, на **баишча** цвети (T.Sazdov s.73 t.33)

2.4. Ünlü -Ünsüz Yumuşaması

Makedoncadaki Türkçe alıntılarda ünlü ve ünsüz yumuşaması veya sürekli (**b, c, d, g, v, z, j**) ünsüzlerin süreksizlerle (**p, c, t, k, f, s, ş, h**) değiştiği görülmektedir. Ünlü ünsüz yumuşaması ise bazı örneklerde görülmektedir:

hemen > Емен(emen) Емен свеќи она на скришно палеше, Метании биеше и се крстеше.(Mil. s.39, t.31)

KULLANILAN MALZEMELER VE KISALTMALAR

Gin. Зборник на Панајот Гиновски од село Галичник од Дебарско, подготвил и редактирал Кирил Пенушлиски, Матица Македонска, Скопје, 1995 год.

İkon. Васил Икономов, Старонародни песни и обичаи од западна Македонија, редакција Кирил Пенушлиски, Скопје 1988 год.

Пу. Македонски Народни песни, собрани на фестивалите во Битола и Штип, 1947 год. редактор Васил Илјоски, скопје, 1947 год.

Mil. Миладиновци, Зборник, Македонска Книга, Скопје, 1983,

Şarkar. Кузман Шапкарев, Избрани Дела, приредил Томе Саздов, Скопје, Мисла, 1986 год.

Sazdov. Македонска Народна Лирика, Градина, 1981 год.

Kitev. MNU Stois. Македонски Народни Песни од Антон Стоилов редакција од Марко Китевски, Скопје, 1990 год.

Kitev. MNU Stois. Македонски Народни Умотворби од Антон Стоилов редакција од Марко Китевски, Скопје, 2000 год

Çepen. Народни песни од Марко Цепенков, редактирал Кирил Пенушлиски 1., Скопје, 1980 год.

KAYNAKÇA

- Ergin, Muharrem, "Türk Dil Bilgisi", İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, 1972.
- Ediskun, Haydar, "Türk Dil Bilgisi", İstanbul Remzi Kitabevi, 1985.
- Hasan Hamdi, V. Uluslararası Türk Dil Kurultay, Ankara, 2006.
- Koneski Blaže, *Речник на македонски јазик*, Скопје Институт за македонски јазик Крсте Мисирков, 1966
- Koneski Blaže, *Граматика на македонскиот литературен јазик*", Kultura, Üsküp 1986.
- Koneski Blaže, *Јазикот на македонската народна поезија*, Скопје 1971.
- Koneski Blaže, "Македонскиот литературен јазик", *Реферати на македонските слависти на XI меѓународен славистички конгрес во Братислава*, Скопје 1993
- Koneski Blaže, *Збирка на македонски народни песни*, Скопје 1945.
- Kereski Krume, "Граматика на македонскиот литературен јазик", Prosvetno Delo, Üsküp(Скопје), 1983.
- Markov Boris, "Некои аспекти од влијанието на турскиот јазик врз граматичката структура на македонскиот јазик", *Македонски јазик*, XXVIII, Скопје 1977.
- Markov Boris, "Турцизмите во зборообразувањето на македонскиот јазик", *Предавања на XII семинар за македонски јазик, литература и култура*, Скопје 1979
- Minova Gurkova, Lilyana, „Статусот на некои турцизми во македонскиот јазик денес“, *Литературен збор*, 5-6, Скопје 1991
- Murtezani, İzaim, *Турцизмите во јазикот на албанската и македонската народна поезија*, Скопје 2001.
- Nasteva Jaşar, Olivera, *Турските лексички елементи во македонскиот јазик* (Докторска дисертација (1962, doktorska tezi), Скопје 2001.
- За фонетската адаптација на турцизмите во македонскиот јазик, Serta slavica in memoriam Alois Schmaus*, München 1971
- Nasteva Jaşar, Olivera, "Морфолошката адаптација на лексичките заемки во македонскиот јазик", *Предавања на V семинар за македонски јазик, литература и култура*, Скопје 1971

Ревв Коста, *“Измени во граматичките категории на долновардарските говори во контекстот на турското влијание“*, Македонско-турски културни врски во минатото и денес (II меѓународен симпозиум), Скопје 1991